

Naša lijepa Banja Luka, kao politički i kulturni centar junačke i slavne Bosanske Krajine, imala je u dajlnoj i bližoj prošlosti, naročito od druge polovine prošlog vijeka, dosta značajnih datuma i događaja i u svoja njedra primala svoje slavne sinove - revolucionare, junake bez straha i mana.

Tu je najprije jedan od prvih socijalista naših naroda revolucionar i borac Vaso Pelagić koji je "apostolovao na sve strane Bosne i bio doaledan borac za oslobođenje naših naroda od materijalnog u duhovnog ropstva, borac protiv mračne popovštine, protiv praznovjerja i zaostalosti razne vrste, a za pravu nauku i umovanje zdravog razuma.

U njoj živi, radi i djeluje početkom našeg vijeka veliki pjesnik - pripovijedač Bosanske Krajine i napućeno, bosanskog kmeta, narodni tribun i sin siromašnog, ali nama dragog Zmijanja, Petar Kočić čije velike riječi na noštolju njegovog spomenika u Parku: "Ko iskreno i strasno ljubi istinu, slobodu i otadžbinu, slobodan je i neustrašiv kao bog, a prezren i gladan kao pas", sadrže umalom gotovo cio njegov život i rad.

Tu je napokon naš Banjalučanin Veselin Masleša, jedan o najeminentnijih marksista i doslednih revolucionara, pisac "Mlade Bosne" koji završi svoj mladi život u bukovima pjenušave i krvave Sutjeske u toku Pete ofanzive. Pored njih tu su i naši dragi junaci, prvoborci - revolucionari i narodni heroji: Ranko Mitrov, Ardo Čuk, Vahida Maglajlić, Zdravka Korda, Kasim Hadžić, Kazas i još mnogi mrtvi i živi, znani i neznan sinovi Banjaluke i Krajine, koji nesebično prinesoše svoje živote na oltar otadžbine i slobode, dadoše krv i uzidaše svoje kosti u temelje naše nove socijalističke otadžbine - nove Titove Jugoslavije.

Slava mrtvim - hvala živim junacima Banje Luke i Krajine, jer njihova djela i imena "sjaju svakom naraštaju".

Banja Luka je inače poznata kao grad junaka, demokrata i revolucionara, grad pjesme, poleta i stvaralaštva što nam, pored njene istorije, pokazuje i njena brza izgradnja u deset poslijeratnih godina. Ona je nama stoga i mila i draga, a i na svakog stranca i gosta ostavlja lijep i prijatan utisak.

U toj i takvoj Banjoj Luci i naša Učiteljska škola, čiju 30-godišnjicu danas proslavljamo, ima svoju ulogu i značaj ne samo za Banju Luku nego i za čitavu Bosansku Krajinu i njene bratske narode.

Istorijat, uloga i značaj naše Učiteljske škole može se vremenski podijeliti u tri perioda:

- 1/ period od njenog osnivanja do početka rata /1925-1941/,
- 2/ period za vrijeme rata /1941-1945/,
- 3/ poslijeratni period /1945-1955/.

Njena uloga u pojedinim periodima bila je različita i odvijala se pod posebnim uslovima, političkim, ekonomskim i društvenim, pod tri razne vlade i režima, pod tri političko-društvena uređenja, tako različita jedna od drugih. Prvi period vremenski je najduži a ujedno i najznačajniji.

Prva inicijativa za osnivanje Učiteljske škole u Banja Luci potekla je od Kulturno-prosvjetnog društva "Prosvjeta" u maju 1923 godine, a u junu iste godine izabran je "Odbor za osnivanje Učiteljske škole u Banjoj Luci", koji je 18 juna sastavio i uputio molbu Ministarstvu prosvjete, iznoseći razloge za osnivanje Učiteljske škole u centru Bosanske Krajine. Važno je napomenuti da su tu molbu potpisali predstavnici svih kulturnih društava našeg grada, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Posebna delegacija na čelu sa M. Bajagićem, gradskim načelnikom, kao predsjednikom odbora i Dimitrijem Zakićem, advokatom, kao sekretarom odbora, odneli su molbu u Beograd i tom prilikom posjetili predsjednika vlade Pašića i Ministra prosvjete. Rečeno im je da stvar ima izgleda za uspjeh i na tome je ostalo. Vodjena je duga prepiska između odbora i Ministarstva prosvjete i tek 10. II. 1925 došlo je brzojavno naredjenje ministarstva da se orvori prvi razred Učiteljske škole u Banjoj Luci /ON br. 5955/. Škola je smještena u Rudovića zgradi /od sadašnjeg kina "Kozare"/, upisano 11 učenika i 32 učenice i nastava je otpočela 4 marta 1925 godine. Upravitelj škole bio je profesor Ivan Kovačević. Radost je bila

kratkog vijeka, jer je tadašnja vlada, bojeći se hiperprodukcije inteligencije, reducirala mnoge srednje škole, te je redukcije zahvatila i naču Učiteljsku školu /ON br. 46851 od 15. VIII. 1925/. Prijašnji odbor, građani Banje Luke i Krafjine stupili su ponovo u akciju i odlukom ministarstva prosvjete od 6. IX. 1925 otvoren je prvi i drugi razred i naredna školska godina završena jer odovao. Odlukom ministarstva prosvjete od 9. VIII. 1926 /ON br. 8108/ preseljena je Učiteljska škola iz Dervente u Banju Luku - učenici, inventar i internat, a arhiva, dio školskog namještaja i pola biblioteke dodijeljeno je Učiteljskoj školi u Sarajevu. Tako je školska godina 1926/27 imala sve četiri razreda i privremeno je smještena skupa sa vježbaonicom u novu zgradu gradske opštine u Bojića Hanu /tadašnja zgrada III osmogodišnje škole/, a internat je smješten u zgradu Građanske škole. Prvi direktor ove škole bio je Dr. Milan Petrović, upravitelj Učiteljske škole iz Perana. Upravu su po tom vodili: profesor Ivan Kovačević i profesor Bogoslav Bijelić, a početkom 1928 postavljen je za direktora Veljko Vujašević, dotadašnji direktor Više gimnazije u Bijeljini.

Junu 1927 održana je prva matura i prvi praktični ispiti za učitelje sa teritorije tadašnje Vrbasko-Bihaćske Oblasti. Zgrada u Bojića Hanu bila je tijesna, te je izvršena rokada sa građanskom školom i Učiteljska škola je preseljena 1928 u zgradu internata /Rudovića kuća/, a za vježbaonicu i IV razred iznajmljen je "Srpski dom" - bivša srpska osnovna škola /sadašnja II osnovna škola. Radilo se ipak da se saziđe nova zgrada za Učiteljsku školu, tek kada je Banja Luka postala središte Vrbaske Banovine, dobiveno je od gradske opštine zemljište u površini od oko 12.000 kv. metara i osigurane investicije po proračunu od 1.400.000 dinara. U jesen 1930 zgrada je bila pod krovom, tokom 1931 dovršeni su unutrašnji radovi, te je septembra 1931 nastava počela u novoj zgradi u kojoj se i sada nalazi.

Prve godine rada Učiteljske škole u Banjoj Luci padaju u doba kada velikosrpska hegemonija nastoji da učvrsti svoje pozicije a monarhistički i centralistički režim, zasnovan na Vidovdanskom Ustavu i Zakonu o zaštiti države, suzbija svaku slobodnu i naprednu misao. Stoga ni medju omladinom Učiteljske škole nema nikakve izrazite političke aktivnosti, čak bi se boglo reći da se po malo i arbuje, a kroz literarno udruženje "Skerlić" obraduju se teme pretežno sa nacionalnim i nacionalističkim tendencijama i medju starijim učenicima osjećaju se uticaji građanskih političkih partija, naročito radikalne, Samostalne demokratske i HSS. Tada dolazi do mirenja srpske i hrvatske buržoazije i dolaska poslanika HSS na čelu sa Stjepanom Radićem u Beogradski parlament da bi svoj epilog dobio u krvavom obračunu ~~srpske~~ velikosrba i dvorske klike sa predstavnicima hrvatskog naroda - ubistvom Radića i drugih prvaka HSS /1928/. Posljedice su uskoro uslijedile: s jedne strane opravdano ogorčenje hrvatskog naroda koje ide do pitanja državnog jedinstva i ocepjenja Hrvatske, a s druge strane kralj Aleksandar, ne smijuci dati slobodne izbore na kojima bi narod kazao svoju riječ, raspušta skupštinu, ukida sve političke stranke i zavodi svoj petogodišnji režim monarho-fašističke diktature kada zamire svaka politička aktivnost u narodu, a pojačava se režim nasilja, prekih sudova i pojačanog progona svake napredne misli. Tada pada kao žrtva diktature i svijetli lik radnika - borca Djure Djakovića, sekretara KPJ, koja radi u još dubljoj ilegalnosti, jer su naročito protiv nje i uperene oštrice diktature. U takvoj atmosferi potstren je i školski režim i omladini se natura tako zvano integralno jugoslovensko i proturaju lažne teorije o trojednosti Srba, Hrvata i Slovenaca. Ustav od 1931 godine ne mijenja ni malo stanje a parlamentarni život je više simboličan nego stvaran, jer je parlament orudje u rukama kralja, dvorske klike i beogradske čaršije. Pa i pored takvog stanja medju omladinom Učiteljske škole ima tu i tamo izvesne aktivnosti, koja se manifestuje kroz literarno udruženje "Skerlić". Priraduju se natječaji za najbolja književna ostvarenja učenika. Gojko Banović, tada učenik III razreda, dobiva 1931 prve dvije nagrade za pripovijetke u "Vihoruži" "Ispovijesti jednog mladića". Pored književne, na škol: postoje i slijedeće sekcije: pedagoška, ekonomske, sokolska, podmladak CK, ferijalnog saveza, trezvenjačka, glumačka, muzička i skautska. Svaka sekcija je imala sv nadzornog nastavnika, a pravila udruženja odobravalo je Ministarstvo prosvjete. Tako su, pored nastavnika škole, na sastancima udruženja u toku školske godine 1930/31 držali predavanja mnogi učenici - učenice, od kojih ističemo: Lepa Perović, V r., "Problem jugoslovenstva", Miloš Pero, IV r., "Naš Jadran", Borislav Pavić, IV r., "Impresije iz Versalja", "Problem seoske žene", Miloš Popović, IV r., "Nova škola i jugoslovensko vaštitanje", Filozofska misao Ajnštajnovne teorije", Slavko Mandić, IV r., čita pjesmu "Pismo grubobolnog sina", Gojko Banović,

III r., "Dana Dušanićeva" i "U magli pripovijedačke Bosne" i dr. Između literarnog udruženja Učiteljske škole i Gimnazije vršene su uzajamne posjete i vodjene dosta žučne diskusije po pojedinim temama i predavanjima.

Ovakve, omladina je bila radna, u njoj su počivale latentne snage sa dobrom dozom borbenosti i bunta protiv školskog režima i prilika u internatu, ali je sve to imalo obilježje stihije i neorganizovanosti. Kadilo se, lutalo, osjeđalo i tražilo i sebe i oblike borbe, koja se često ispoljavala u štrajkovima konviktaša protiv slabe hrane ili u bojkotu pojedinih razreda protiv slabih i nastranih nastavnika - izrazitih režimlja i šeprtlja u svom poslu, kao što su bili Kuragin, Maksimenkovanka Keler i Gustav Kelemen, poznati frankovac i locniji ust.ški logornik. Uz školu je stalno postojao Muški internat gdje su pretežno bili smješteni ~~siromašni~~ siromašni sinovi sela i gradske sirotinje, te su pitomci internata bili redovno bolji učenici, socijalno svijesbiji i međusobno solidarniji. Ako bi neki drug iz internata naučio na ples od jednog bi dobio pantalone, od drugog košulju, od trećeg cipele i tako se kompletirao, a to je bila stalna pojava u internatu manje-više kroz sve generacije. Ponekom siromašnom drugu van internata znalo se od svojih i inače skromnih porcija odvojiti pomalo i nahraniti ga. Interni satirični listovi pitomaca internata "Zembič" i "Zalac", koji su se krišom od uprave čitali svake subote u određeno vrijeme i na određenom mjestu, karikirali su i ismijavali greške i gluposti pojedinih drugova iz internatskog i školskog života, a katkad su barkali i pojedine nastavnike, te su bili neka vrsta preventivne discipline, jer nikome nije bilo prijatno da ga iznose i terežu.

I pored krutog režima u školi i u internatu radilo se mnogo i uporno, i ako ne i sistematski i planski; savladjivalo se nastavno gradivo /u internatu je bio izuzetak učenik sa slabim ocjenama/, čitalo se mnogo, interesovalo za nauku i književnost, bilo je puno inicijative i mladićskog poleta, pa razumije se i ideala i sanja. 1932 godine u Banjoj Luci je osnovan "Klub akademičara Mubjalučana /KAB/" gdje su prvu riječ vodili napredni studenti: Josip Roh, Osman Karabegović, Braća Pavličići, Vaso Butozan, Vilko Nivterhalter i dr. KAB se postepeno povezivao i sa naprednijim učenicima Učiteljske škole gdje je našao dobar broj saradnika i simpatizera. Po dolasku Hitlera na vlast /1933/ u Banjoj Luci se ošjeća i postepeno raste uticaj KPJ koji je sve to jači i neposredniji u koliko se opštevjetski događaji razvijaju i zaoštravaju. Pojađano fašiziranje naše zemlje, osnivanje koncentracionih logora /Bileća, poznata pjesma "Bilećanka"/, progoni komunista i sputavanje građanskih sloboda nalazilo je i te kakvih odjeka u dušama i srcima učenika Učiteljske škole. Realna baza već je postojala: seosko-proletersko porijeklo mnogih učenika, teški uslovi života u internatu, pooštravanje školske discipline i režima, prosječno krut i činovnički odnos nastavnika prema učenicima bili su pogodno tlo na kome je svaka progresivna i revolucionarna misao i akcija nalazila odjeka i budila najprije simpatije, a potom nailazila i na otvorene pristalice i saradnike. Borba je uzimala razne oblike i iz godine u godinu bivala sve organizovanija. Zajedničke igranke srednjoškolske omladine nisu služile samo za razonodu, nego i za upoznavanje i povezivanje omladine Učiteljske škole, Gimnazije i Trgovačke akademije. Od tada se /1936/ na Učiteljskoj školi, čije je jezgro internat, formiraju aktivni omladinaca u kojima se skriveno od školskih vlasti održavaju grupni sastanci u bašti, baštovanovoj sobici, na tavanskom stepeništu i dr., a povremeno se u tom cilju prave i izleti u okolinu /Gajgerov Gaj i dr./ Na te sastanke i izlete povremeno dolaze drugovi: Osman Karabegović, Ivica Nažar i dr. koji djeluju po liniji Partije i daju smjernice za rad /borba za slobodu govora, slobodu štampe i dr./ Još ranije formirana je jedna grupa aktivista koja je na školi imala švrstu većinu od oko 90 učenika pomoću koje se uspjevalo da se u literarno udruženje proture napredniji drugovi, a opoziciju je činilo samo 6-7 učenika - miljenika školskih vlasti i režima. Vrijedno je napomenuti da je napredni omladinski pokret u Banjoj Luci nailazio na podršku radnika /Radničko kulturno društvo "Pelagić"/ i demokratskog građanstva pa i pojedinih rodoljuba, kao što su bili Kosta Hajkić i prota Dušan Kecmanović koji je djelovao preko "Seljačkog kola". Studentska i srednjoškolska omladina učestvuje na sprečavanju i razbijanju političkih zborova, profašističkih eksponenata Hodjera i Ljotića. Iako je još 1935 Hodjerin zbor na Gardnici razbijen i napadnut pokvarenim jajima i trulim paradajsom. Protiv Gordića, direktora Gimnazije, reakcionara i režimlje, osvanule su jednog jutra po gradu parole ispisane od strane učenika i radnika po zidovima kuća, asfaltu i pločnicima i taj gad je brzojavno premješten iz Banje Luke. I tom prilikom omladina

je naišla na razumjevanje i podršku demokratsko građanstva koje je inače bilo raspoloženo prema omladini i progone komunista nije dočekivalo sa aplauzom i zloradošću, izuzev teških gazda i režimskih ulizica i čankoliza. Omladina Učiteljske škole učestvuje i na sprovodu siromašnog i darovitog omladinca - pjesnika Mile Pekuta /1937/ na čijom rakom Branko Ćopić drži posmrtni govor i poručio ostaloga kaže: "Dragi Mile, mi se s tobom opraštamo sa nadom da će doći moment kada će se ovom narodu pružiti zaštita pa ma i pod crvenim barjakom". Protiv Ćopića je tada vodjena policijska istraga /agent Grbić/ i on nije tada isteran iz škole samo zahvaljujući podršci i šveratom držanju njegovih drugova pred policijskim agentima, ta će ga sudbina stići malo docnije.

Već je napomenuto da je postojala saradnja između literarnog udruženja Učiteljske škole i Gimnazije i tako je njihovim sastancima redovno prisustvovao poneki nastavnik sa škole u kojoj se održava sastanak, praktikovalo se da u diskusiji oštrije i otvorenije istupaju učenici - gosti, kako dotičnog druga školske vlasti nebi pozivale na odgovornost. Priredjivani su povremeno i zajednički izleti učenika Učiteljske škole, Gimnazije i Trgovačke Akademije u cilju boljeg upoznavanja i međusobne saradnje. Kada se je omladina Učiteljske škole konsolidovala i počela otvorenije istupati, nastojalo se od strane školskih vlasti da se ona izoluje od Gimnazije i građanstva, a učenicima se zabranjivalo da se za vreme odmora ili u drugo slobodno vrijeme sakupljaju u grupe veće od troje a u pojedine sekcije udruženja, naročito u literarnu, dolazio je uvijek po jedan nastavnik - komesar - koji bi prekinuo diskutanta ako je bio malo slobodniji i otvoreniji, a radovi su prethodno davani na pregled i odobrenje. Istaknutijim i aktivnijim drugovima iz internata čak je zabranjivan i izlazak u grad, a policija je povremeno upedala u i internat i vršila pretres. U tim i takvim prilikama učenicima je bio vjeren pomagač i saradnik tadašnji i sadašnji baštovan učiteljske škole ~~xxxxxxxxxxxx~~ Milan Vendić koji je obavještavao učenike u namjeravanom pretresu /ukoliko je za njih znao/ i pomagao u sakrivanju ilegalnog materijala. U to doba u Banjoj Luci je osnovana i UNA /Udruženje nacionalista akademičara/ na čelu sa studentom Milanom Bojićem, ali UNA nije imala terena i pristalica za svoj rad. Bojić je ostao doslijedan samom sebi, te je po svršetku Drugog svjetskog rata ostao u Njemačkoj, kao što je njegov istomišljenik Milovan Popović pobjegao iz Srbije po svršetku rata u inostranstvo. 1939 u Banju Luku su došli Avdo Humo i Slobodan Princip - "Seljo". Tom prilikom je u ~~Sokolovom~~ davan komad "Mati" od Čapeka, a Princip je držao vatren govor pred Kočićevim spomenikom. Tim povodom policija je uhapsila neke omladince, a učenicima Učiteljske škole bilo je izričiti zabranjeno da učestvuju u tim demonstracijama novodom ulaska Hitlerovih hordi u bratsku Čehoslovačku. Ipak su mnogi učenici Učiteljske škole krišom uzeli učešća. Kada je Dušan Matić, profesor iz Beograda držao u Banjoj Luci predavanje o psihoanalizi učenicima Učiteljske škole nije bilo preporučeno ni to predavanje ni to predavanje, a tadašnji pedagog Učiteljske škole govorio je učenicima da su to bezvrijedna i šarlatanska shvatanja bečkih jevreja.

Omladina Učiteljske škole pozitivno je djelovala i izvan Banje Luke, jer su davane vrlo uspijele i raznovrsne priredbe po okolnim mjestima: Prijedoru, Gradišci, Bihacu i Jajcu, a godišnja priredba Učiteljske škole u Banjoj Luci bila je redovno najposrećenija i pravi događaj za grad. I sportska društva "Borac" i "Balkan" objedinjavala su i povezivale omladinu našeg grada, i ako je u "Borcu" bilo manje djaka da se ne bi kompromitovali, ali je zato "Balkan" bio izrazito dječki klub i uživao nepodeljene simpatije srednjoškolske omladine i demokratskog građanstva.

Omladina Učiteljske škole uzela je vidnog učešća i na demonstracijama naprednih učitelja za vreme kongresa u Banjoj Luci 1939 godine.

"Tih mjeseci i dana zbivali su se krupni događaji u svijetu i u zemlji. Sporazumjevali su se Staljin i Hitler, taktizirao je i kolebao se anglo-francuski blok, a Cvetković i Maček - srpsko-hrvatska buržoazija dokončavali su pregovore. Rasle su i sjedinjavale se na drugoj strani sve progresivne snage zemlje i svrstavale pod barjak borbe za odbranu zemlje, za odbranu stečenih prava i izvojevanje pune slobode i demokratije". /D. Rajalica - "Prosvjetni list" br. 62 od 1. IX. 1953/. U takvim prilikama napredne snage mladih učitelja, okupljene oko učiteljske zadruge "Vuk Karadžić", stupile su u otvoren okršaj sa reakcionarnim snagama na čijem je čelu stajao Ivan Dimnik, tadašnji predsjednik Jugoslavenskog učiteljskog udruženja. Linije napredne grupe učitelja nije se

nipočemu razlikovala od linije radničke organizacije komuniste. Napredni učitelji su se i spojili na ulicama sa radnicima komunistima u demonstracijama u kojima se klicalo za mir, demokratiju, slobodu i pjevala pjesma: "Lanci nam se kuju kleti", a mladi učitelj Kosta Djukić /poginuo 1942 kao politkom četa I Proleterske brigade/ na govornici demonstrativno je poderao brošuru Ljotićevaca pod naslovom "Kvo vadis jugoslavenski učitelji?". Tom prilikom policija nije upotrebila oružje, kao što je bilo zaprećeno, ali je pendrecima i konjima razgonila demonstrante kod parka. Radnici su se tom prilikom hrabro obračunali sa Ljotićevcima, svojim zakletim neprijateljima, a napredni učitelji dali su praktičan primjer i podstrek svojim mlađim drugovima za jašu i otvoreniju borbu sa reakcionarnim snagama i fašističkim eksponentima.

Školovanje u našoj školi bilo je zaključno sa školskom godinom 1928/29 četverogodišnje, a od tada pa do početka rata zavedeno je petogodišnje školovanje. Kod većine učenika, a naročito onih u internatu, bila je razvije ljubav prema selu i svom pozivu, pa je to osjećanje bila baza za uspješan i plodonosan rad. Tehnički uslovi za rad bili su dobri, naročito po preseljenju u novu zgradu /1931/ i nastava je pretežno bila dopodnevna kao i sada. Kod dosta učenika bila je razvijena naročita ljubav za našu književnost i istoriju, a kod nekih i osobita ljubav i prema francuskom jeziku i naciji. To je uostalom, kao i uvijek, najviše zavisilo od stručne spreme predmetnog nastavnika, njegovog pedagoškog takta i odnosa prema učenicima. Odnos nastavnika prema učenicima bio je prosečno korektan, ali hladan i činovnički, a kao stručnjaci i poznavoci svog posla bili su pretežno solidno potkovani. Među njima naročito treba istaći mladu nastavnicu pedagoške grupe predmeta Branku Manojlović koja je u svojim predavanjima istupala otvoreno marksistički i velikog demokratu Pavu Mamulu, nastavnika narodnog jezika i književnosti. Po solidnoj stručnoj spremi i taktičkom odnosu prema učenicima isticao se i Kemal Hadžiomer-pahić, sadašnji profesor VPS u Sarajevu. Zlodusi ove škole i otvoreni neprijatelji svega naprednog naročito su bili Gustav Kelemen i Martin Robotić, pored još nekih manjih grešnika.... Drug Boško Šiljegović izbačen je iz škole kada je Robotić naredio da se za četiri minuta imaju da okupaju četiri učenika. Boško mu je stavio primjedbu da je to nemoguće za tako kratko vrijeme, a on ga je maršnuo i istjerao napolje. Kazumije se da je drug Boško i od ranije imao manjih ili većih grijehova u očima tadašnjih školskih vlasti.

Međusobni odnosi učenika bili su i srdačni i drugarski, sa izuzetkom što je bilo i izvjesnog antagonizma između siromašnih konviktaša i učenika - frajljica, pretežno kćeri situiranih gazda. Briga za novođošle drugove u Učiteljsku školu bila je i velika i dirljiva. Ona se očitovala u ispomoci oko smještaja i ishrane, pomoci u udžbenicima, upoznavanju sa prilikama u školi i gradu, informacijama o pojedinim profesorima, preporučivanju literature i dr., a ona je naročito našla svoj izraz kada je jedna grupa crnogoraca - isključeban učenika sa Cetinja radi svoje naprednosti - stigla u Banju Luku. Njima je priredjen i srdačan doček i mnogo im se pomoglo u pogledu smještaja. Kada su neki od njih uslijed teških životnih prilika oboljeli njihovi su drugovi nesebično davali i svoju krv da im pomognu i održe ih u životu.

Kriterijum uspjeha učenikovog znanja bio je vrlo strog, po čemu je naša učiteljska škola bila čuvena. Iz tog razloga se i dešavalo da su slabi učenici naše škole na strani postajali dobri, pa i vrlo dobri učenici. Kao ilustraciju navodim slijedeće podatke: Školske godine 1932/33 pristupilo je diplomskom ispitu 43 kandidata, od kojih je samo njih 20 diplomiralo, na popravni ispit upućeno 18, a 10 ih je odbijeno na godinu dana. Napominjem da je ovo bila jedna od boljih i naprednijih generacija naše škole. Školske godine 1933/34 u IV a razredu prošlo je na kraju godine četiri učenika, osam ih je upućeno na popravni ispit, a pet ponavlja razred. U IVb iste godine 9 svršilo, 8 upućeno na popravni, a 4 ponavlja razred. Školske godine 1935/36 diplomskom ispiti je pristupilo 27 kandidata, a položilo ga je samo 13 njih /48%/ dakle, uvijek manje od polovice ih je prošlo, a više od 50% upućivano je na popravne ispite ili je ponavljalo razred. Situacija se postepeno popravlja: 1937/38 od 18 kandidata diplomiralo ih je 10, a 1939/40 od 25 kandidata diplomiralo je 23. Od 1932 godine nisu u našu Učiteljsku školu primani kandidati sa svršenom građanskom školom.

Kroz protekli period od 16 godina, kao što se vidi, radilo se dosta i pod teškim uslovima, pripremalo se za svoj teški, ali uzvišeni poziv. Kroz školu i izvan nje /sitanjem/ saradnjom sa ostalom omladinom i naprednim

snagama/ pripremalo se i za herojsku i krvavu borbu koja je predstojala i pala u dužnost manjeviše svim predratnim generacijama naše škole. iz godine u godinu, iz generacije u generaciju, učenici naše škole odlazili su na teren pretežno potpuno spremni i osposobljeni da sa ljubavlju i poštovanjem, puni mladalačkog idealizma i istinskog rodoljublja vrše svoju odgovornu dužnost u narodu. Mnogi su se kroz skolovanje i intenzivan rad valjano pripremili i za narodnu revoluciju i krvav obračun sa stranim i domaćim neprijateljima, a za istinsku slobodu i demokratiju naših naroda i procvat voljene domovine. Mnogi iz predratnih generacija prodjose kroz vatru i uragan sedam neprijateljskih ofanziva, mnogi neosebično položise u toj neravnoj borbi i svoje mlade živote i uzidaše svoje kosti u temelje naše lijepe socijalističke domovine. Mnogi narodni učitelji i učiteljice svojim pravilnim radom i odnosom prema narodu mogoše i umjedoše da pridobiju narod za stvar revolucije kada je trebalo "stići i uteći i na strašnom mjestu postojati". Nije slučajno da je naša škola dala narodne heroje: Jevrema Grbovića, Radila Serića, Hammeta Ibrahimpašića - Mašu i Avdu Ćuka koji padoše u svetoj borbi, kao i žive heroje - naše drage današnje goste - Velju Stojnića i Boška Šiljegovića, visoke vojne, partijske i državne funkcionere, javne i kulturne radnike, kao što su: Dobrivoje Vidić, ambasador u Moskvi, umrli general Miloš Šiljegović, Lepa Perović, sekretar Sekretarijata za prosvjetu Saveznog vijeća i član CK, našeg omiljenog književnika Branka Ćopića, novinara Gojka Benovića, pjesnika "Konjuh planine" Miloša Popovića, divne omladince i neustrašive borce Radovana Vulina i Danila Borkovića, akademskog slikara Miloša Bajića, profesore fakulteta Peru Šimlešu i Tihu Prodanovića, socijalnog pjesnika Slavka Mandića, Radenka i Dobrilu Stojnić, pukovnike JNA Djordja Marana, Dimitrija Bajalicu, Stojana Makića i Voju Nikolića, svijetle žrtve mladih skojevaca Salka Terzića, Duška Vukadinovića i Đedića, braću Gaćeše, Jovana i Dragutina, Bosu Živković, Stančević Milana, Dragicu Mrkonjić, Vuković Milana, Slavka Višnjica, Dušana Pantelića - Panu, Ostoju Janjca i još mnogo znanih i nezvanih revolucionara i rodoljuba, čestitih javnih i kulturnih radnika, veliki broj dobrih narodnih učitelja i učiteljica koji znadoše, htjedoše i umjedoše sagorjevati kao meteori na svom časnom i uzvišenom poslu po bosanskim selima, gudurama, klanovima i palenkama.

Neka je slava palim drugovima - borcima za slobodu i čast o-tadžbine! Neka je hvala i čast svim preživelim učesnicima NOB-e i graditeljima socijalizma. Njihovi divni primjeri i herojska djela, kako u ratu tako i u miru biće najbolji putokaz mladim generacijama učitelja koje naša škola iz godine u godinu sprema sve u većem broju i sve bolje od boljih. I oni će svako - po uzoru na svoje starije drugove htjeti i umjeti zaorati svoju brazdu na polju narodne prosvjete i kulture i time se valjano odužiti svojoj zemlji i narodu i opravdati časno zvanje narodnog učitelja.

Ratni period rada ove škole/1945-1945/ je vrlo štur i oskudan. Sva arhiva škole je za vrijeme rata uništena, pa je i materijal za istoriju ove škole dosta oskudan i nepotpun. U proljeće 1940 formirana je - po direktivi i pod rukovodstvom drugu Ljube Babića - jedna srednjoškolska grupa sastavljena od nekoliko skojevaca Učiteljske škole i Gimnazije radi upoznavanja sa najaktuelnijim unutrašnjim i spoljnim političkim problemima. Poslijednji sastanak ove grupe održan je poslije mature, pred odlazak djaka svojim kućama, te je on bio vrlo značajan za sprovođenje linije Partije u radu sa masama sela i grada. Ovom sastanku prisustvovao je drug Osman Karabegović koji je dao potrebna uputstva za dalji rad. Zbog činjenice što je Učiteljska škola u Banjoj Luci bila jako žarište naprednog pokreta. Nacisti i njemci su odmah po okupaciji zemlje sve zbirke, biblioteku i školsku arhivu, zgradu učiteljske škole zaposjeli su njemci iz strategijskih razloga, a Učiteljska škola preseljena je u zgradu Gimnazije. U maju 1941 stupio je na dužnos u Učiteljskoj školi ranije otpušteni profesor Gustav Kelemen koji je bio i ustaški logornik, pa je na predavanja dolazio pod oružjem i u ustaškoj uniformi. Na sjednici nastavnčkog savjeta od 7. X. 1941 formirano je posebno odjeljenje prvog razreda islamske vjeroispovjesti koji su svršili nižu medresu, a malo docnije /25. X/ učenice Učiteljske škole smještene su u internat časnih sestara. Nastojalo se vaspitati i podići kadar mladih učitelja i učiteljica koji će biti vjerni tumači ustaške ideologije. Za bazu je, kao što se vidi, uzeta avjerska pripadnost, ali su se inicijatori ovog poduhvata - Kelemen i Buljina - grđno prevarili i ubrzo razočarali, jer većina omladine Učiteljske škole nije nasjela ovoj providnoj tendenciji. Tom prilikom

i ime literarnog udruženja "Petar Kočić" dobilo je naziv literarno društvo "Mu-
sa Ćazim Ćatić". Na sjednici nastavnčkog savjeta od 30. III. 1942 isključeni su
iz škole neki učenici radi navodnog nedolaska na predavanja ali su oni već bi-
li u šumi sa partizanima, a među njima i Mahmut Ibrahimpašić - Mašo, učenik III
razreda koji je poginuo u NOB-i 1944 u Ripnju pod Avalom kao politkom V Kozar-
ske brigade a proglašen je za narodnog heroja 15 XI 1944. Na istoj sjednici od-
lučeno je da u školu uvede njemački i italijanski jezik umjesto francuskog. Tim
jezicima dato je povećanje broja časova na račun drugih disciplina. 5. XII. 1942
škola je prekinula sa radom na neodređeno vrijeme, jer je u zgradu Gimnazije
zauzela njemačka vojska. Na vanrednoj sjednici nastavnčkog savjeta od 3. III.
1943 čitane su optužnice tadašnjeg ministarstva prosvjete koje se odnose na
ilegalan rad učenika ove škole. Redovna je nastava prekinuta, a nastavnici pre-
daju učenisima napisano gradivo po kome treba da rade. Lako je znati kakvog je
sadržaja i ideologije ono bilo, ne vanrednoj sjednici nastavnčkog savjeta od
30 marta 1944 donesena je odluka o isključenju iz svih škole 26 učenika naše
učiteljske škole, "jer su se odmetnuli u šumu". Kao što se vidi i u najtežim
momentima u istoriji naših naroda omladina je znala šta hoće i želi i bila
spremna da žrtvuje i živote za spas, slavu i veličinu domovine. Ispalo je zaista
po onoj Njegoševoj:

"Tvrd je orah vođka žudnovata,

Ne slomi ga, al zube polomi!"

Odmah po oslobođenju našeg grada počeo je s radom učiteljski
tečaj /14. V. 1945/ u koji je bilo upisano 64 učenika. Tečaj je bio uređen inre-
natski i bio smješten u privatnoj kući Džinića /kraj Gimnazije/. Organizacija
i rad ovog tečaja bili su isti kao i onih ranijih na oslobođenoj teritori-
ji. Rukovodilac ovog tečaja bio je Hadžimustafić Kasim, a nastavnici pretežno
oni koji su na istom poslu radili i za vrijeme rata na slobodnoj teritoriji.
Konecem maja 1945 škola je počela s redovnim radom u zgradi bivše Ruždije.

Za prve godine poslijeratnog perioda značajno je da se, uslijed
velike oskudice u učiteljskom kadru, u školu upisuju veliki broj učenika preko
njenog kapaciteta i mogućnosti. Pored toga sve do danas uz redovnu nastavu pri
školi rade i tečajevi za upotpunjavanje školske spreme privremenih učitelja.
Tako je kroz 10 poslijeratnih godina, pored redovne nastave radilo 64 odjelje-
nja dopunskog tečaja kroz koja je prošlo 2219 kandidata.

1947 godine školovanje je skraćeno na tri godine, pa se te godine učenici IV
razreda završili nastavu u decembru i polagali diplomski ispit. Treći razred
završili su u toj godini dva razreda i polagali diplomski ispit po skraćenom
programu. Tada su u školu upisivani učenici sa tri razreda gimnazije i bez po-
loženog nižeg tečajnog ispita, a 1949 pristizli na redovnu nastavu ili na tečaj
učenici pripremnog tečaja iz Gradiške, Pubice, Novog, i Prijedora i Sanskog Mosta,
tako da su istodobno radili redovni razredi, pripremini tečaj i učiteljski tečaj.
To je itekako otežavalo i komplikovalo nastavu uopće, a naročito onu sa redovnim
razredima. Pored toga ograničen školski prostor, oskudica u nastavnim sredstvi-
ma i nedovoljan broj nastavnika još više otežavaju normalan rad i razvoj ško-
le. Najveći teret u takvim prilikama pao je na leđa nastavnika.
Prije dvije godine školovanje je produženo na 5 godina, kao što je s manjim
izuzetkom bilo i prije rata. Početkom ove školske godine novi nastavni plan i
program, te su na taj način date osnovne mogućnosti za normalan i mnogo kvali-
tetniji rad kako naše tako i ostalih učiteljskih škola. Kao polazna osnova pri
izradi novog nastavnog plana i programa za učiteljske škole uzet je zahtjev
da se povede više računa o dubini, kvalitetu, samostalnijem i čvršćem usvajanju
znanja. Umjesto dotadašnje širine i kvantiteta - koji su diktirale potrebe i
velika oskudica učiteljskog kadra u našoj republici - novi nastavni plan i
program, imajući u vidu da su učiteljske škole završne odakle omladina ide ne-
posredno u život - dijeli školovanje u učiteljskoj školi na dva perioda: prva su
četiri razreda obezbjeđuju osnovno opšte i stručno obrazovanje, a u petoj go-
dini se predviđa seminarska nastava u kojoj preovladava individualni rad u-
čenika kao najbolje sredstvo da se oni osposobe za samostalno služenje litera-
turom i ulaznje u suštinu pojedinih disciplina i naučnih problema i dublje
povezivanje teorije i prakse. Novina je i to da se od učenika ne može zahtije-
vati da on bude neka vrsta enciklopedije i čovjeka za sve, nego da prvenstveno
dobro ispeče svoju struku u užem smislu i osposobi se za dobrog predavača i
pedagoga a potom da se prema svojim sklonostima opredjeli za jedan od fakul-

-tativnih kurseva: rediteljski, poljoprivredni, zadružni, pčelarski i dr. Od drugog polugodišta prošle godine u našoj školi se radi po tako zvanom kabinetnoj nastavi - što je također novina, a najveća prednost takve nastave je što se nastavni predmet didaktički bolje razvija i što učenik odnosno disciplinu izučava u njenom materijalnom ambijentu, gdje se pojedina nauka može više da objektivizira i prikazuje sa više očiglednosti i nastavnih sredstava. Tu je pretežno dvočasovna nastava kao podesean način da se pojedina važnija pitanja detaljnije i šire obrade. Kabinetna nastava niukom slučaju ne isključuje ni druge oblike rada /izlete u prirodu, posjete muzeja, preduzeća i sl./. Ona je samo jedna od etapa u razvoju kome naša škola ide. Napokon novina je i to da mi učenike završnih razreda šaljemo po smjenama na sedmodnevni boravak u seoske škole - stalne seoske vježbaonice gdje provjeravaju svoja teoretska znanja i stiču raznovrsna iskustva na terenu. Prednost takvog rada je i očigledna i mnogostruka.

✓ Iz tog aspekta i s obzirom da narodne vlasti pokazuju sve to više razumijevanja za rad i uspjeh naše škole ona je na putu da u dogledno vrijeme postane jedna od najboljih u zemlji. Novi nastavni plan i program za učiteljske škole u našoj republici je djelo najviše rada nastavnika naše škole koji su u tom pogledu prednjačili i imali glavnu inicijativu. Naša škola će i u buduće raditi da iz nje izađu što bolji i spremniji narodni učitelji i tako će ona produžiti svoju svijetlu tradiciju, a to će biti najveća blagodarnost za uložena sredstva i najvidnije oduženje prema svijetlim žrtvama koje padoše danama i našoj omladini stvore svijetliju i ljepšu budućnost. Tome cilju i zadatku svakako će mnogo doprineti i društveno upravljanje u školama koje se postepeno uvodi u život kao i opšti zahvat na reforme školstva koji je u jeku.

Banjalučka Učiteljska škola dala je našem narodu prije rata oko 1500 dobrih i valjanih narodnih učitelja, a od rata do danas preko 2600 učitelja sa skraćenim i redovnim školovanjem. Ove školske godine ima preko 300 učenika, od kojih 70 maturanata.

Kada se to ima u vidu i kada se zna da se mnogi od bivših učenika ove škole nalaze na visokim vojnim i političkim dužnostima, da su mnogi herojski i nesebično dali živote za našu današnju stvarnost, da mnogi časno i predano vrše svoju tešku dužnost narodnog učitelja i da naša škola ima gotovo sve uslove da iz godine u godinu sprema sve kvalitetnije kadrove za široko polje rada na podizanju narodne kulture, onda se može jasno videti i sagledati koliko je veliki značaj i kako delikatna uloga koju je ona vršila kroz proteklih 30 godina ne samo u Banjoj Luci i Bosanskoj Krajini nego i u citavoj našoj republici. Tri decenije njenog rada su i svijetla i slavna, a njen rad i u buduće biće celishodan i plodonosan za jer to traži naša zemlja i narod i naša socijalistička stvarnost za koju je proteklo mnogo krvi i palo mnogo dragih života, te nam je ona stoga još milija i draža.

Neka nam je stetan 30-godišnji jubilej!

Dobro nam došli, mili gosti i dragi drugovi!

Neka živi vođa i inspirator svih naših uspjeha i pobjeda u ratu i miru - naš voljeni Tito!

B. Metavulj
B. Metavulj/

Arhiv Bos. kraljne B. Luka

ABK 209-MS I/40

L I T E R A T U R A:

1. Todor Kruševac: Petar Košić, studija - Prosveta Beograd 1951
2. Ivan Ribar: Politički zapisi, I, II, III, IV
3. Risto Basarović: Vaso Pelagić - Svjetlost Sarajvo 1951
4. Informativni priručnik o Jugoslaviji - Direkcija za informacije
Vlade FNRJ - Beograd 1948-49, knjiga I, sv. 1-11
5. Izveštaj Učiteljske škole u Banjoj Luci za šk. 1954/55 god.
6. Izveštaji Učiteljske škole u Banjoj Luci od šk. god. 1929/30 do
zaključno 1939/40
7. Stenografske bilješke sa prvog sastanka drugova u Beogradu,
bivših učenika ove škole
8. Lične bilješke sa drugog sastanka u Beogradu od 19. IX. 1955
9. Sjećanja i napisi bivših učenika i profesora ove škole, objavljene
ni povodom 30-godišnjice u dnevnoj štampi ili dostavljenih
odboru za proslavu 30-godišnjice
10. Namene konsultacije sa bivšim učenicima ove škole

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-110-I/140